

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 394 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoiraz Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций.....	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoro Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	

TRANSPORT INFRATUZILMASINING XUSUSIYATLARI

Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi

O'zMU Iqtisodiyot fakulteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada transport infratuzilmasining milliy iqtisodiyotdagi ahamiyati, o'rni, dolzarbliligi tadqiq etilgan. Qolaversa, transport sanoatining xususiyatlari va funksiyalari batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: transport, transport to'ri, transport oqimi, rekreatsiya, milliy iqtisodiyot, transport tuguni.

Abstract: The article examines the importance, role and profitability of the transport infrastructure in the national economy. In addition, the characteristics and functions of the transport industry are covered in detail.

Key words: transport, transport network, transport flow, recreation, national economy, transport node.

Аннотация: В статье рассматривается значение, роль и рентабельность транспортной инфраструктуры в национальной экономике. Кроме того, подробно раскрыты особенности и функции транспортной отрасли.

Ключевые слова: транспорт, транспортная сеть, транспортный поток, рекреация, народное хозяйство, транспортный узел.

KIRISH

Transport infratuzilmasi mintaqaning umumiy infratuzilmasining tarkibiy qismi sifatida (energetik, ijtimoiy, kommunal va boshqa umumiy infratuzilmani tashkil qiluvchilar singari) yo'lovchi va yuklarni tashish xizmatlarini ko'rsatuvchi transport tarmoq va korxonalarini, murakkab konfiguratsiyaga ega jami makon tarmog'i ko'rinishida shakllanadigan yo'l trassalarini, transport tarmog'i obyektlarining ham xizmat ko'rsatish, ham boshqaruvchilik vazifalari bo'yicha amal qilinishini ta'minlab beruvchi korxona va tashkilotlar tizimini birlashtirib turadi.[1]

Bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan globallashuv jarayonlarida transport infratuzilmasining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Mazkur jarayonda avtotransport xizmatlari bozori muhim segment sifatida o'rin tutib, "dunyoda yalpi ichki mahsulotdagi uning ulushi 6,8 foizni tashkil etdi".

Yuksak darajada taraqqiy etgan zamonaviy transport tizimisiz rivojlangan jamiyat negizini yaratib bo'lmaydi. Chunki transport mamlakat ishlab chiqaruvchi kuchlarining muhim tarkibiy qismidir. Mintaqaviy iqtisodiyot jihatdan transport, asosan, uch nuqtayi nazardan tadqiq qilinadi. Birinchidan, hududiy majmualarning ajralmas tarkibiy qismi, bo'g'ini sifatida; ikkinchidan, transport-iqtisodiy infratuzilma, aniqrog'i ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va rivojlantirishdagi dastlabki shart-sharoiti, omili ko'rinishida, uchinchidan, milliy iqtisodiyotning yirik tarmoqlaridan biri shaklida o'rganadi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari dengizga chiqa olmasligini hisobga olsak, ishlab chiqarish va savdo salohiyatini amalga oshirish uchun quruqlik va havo transporti infratuzilmasini rivojlantirish juda muhimdir va ushbu sohaning texnik ta'minotini takomillashtirish ham zarur. Transport sohasini takomillashtirish ishlab chiqarish xarajatlari, transport xatarlari bilan bog'liq xarajatlarni kamaytiradi va mahsulotlarni saqlash xatarlarini qisqartiradi. Bundan tashqari, rivojlangan transport infratuzilmasi turizmni rivojlantirishga yordam beradi, yo'lovchilar va yuklarni xavfsizligini ta'minlaydi hamda tez tashish va shu bilan ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantiradi. O'zbekiston bu borada yuqori iqtisodiy sur'atlarda rivojlanishga intilmoqda. [1]

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mavzu yuzasidan iqtisodchi olimlardan N.N. Kolosovskiy, O.A. Kibalchich, Neys Xeysem, Gols A.A. (1980) transport va aholi joylashuvining o'zaro aloqadorlikda rivojlanishining nazariy asoslari va matematik modellarini

ishlab chiqdi. Hozirda Rossiya olimlaridan Shlixter S. B., Sharo'gin jahon transporti rivojlanish jarayonlari, globalizatsiya va integratsiyada transport omilining roli masalalariga o'z e'tiborini qaratmoqda. Yuqorida ta'kidlab o'tilganlardan tashqari, transport sanoatining rivojlanishiga xorij olimlaridan Germaniyada G. Sendler, G. Keller, K. Klaus, Polshada S. Berezovskiy, I. Zaleskiy, Fransiya R. Kloze, A. Vigare, AQShda E. Taaffe, E. Ulman, Buyuk Britaniya A. O. Dell, K. Sili, Shvetsiyada G. Aleksanderson va boshqalar katta hissa qo'shganlar. [2]

Respublikamizda transport sohasida, asosan, iqtisodiy nuqtayi nazardan tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, S. M. Xodjayev 1960-yillarda O'zbekiston transportining shakllanish va rivojlanish masalalarini keng miqyosda o'rgandi. D. I. Mengeldin O'zbekiston transport to'ri joylashish va rivojlanish masalalari bilan shug'ullangan. M. N. Adilov transportni kompleks jihatdan o'rgangan bo'lsa, R. V. Nabiyev va T. K. Kamolov, YE.K. Umarovlar Qoraqolpog'iston Respublikasi transporti rivojlanishi masalalarini, K.O'. O'ljaboyev temiryo'l transportida iqtisodiy islohotlarning amalga oshirilishi masalalari bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Shuningdek, transportning tarmoqlari umumiy masalalari ularning mamlakatlar va mintaqalar xo'jaligida tutgan o'rni kabi muammolarini o'rganish ham qisman kuchaydi. [3]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzu makro darajasida o'rganilgan bo'lib, uni tahlil qilishda quyidagi metod va usullardan foydalanilgan. Tadqiqotda guruhlashtirish, abstrakt-mantiqiy fikrlash, tizimli yondashuv, istiqbolli prognozlashtirish, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya, statistik va iqtisodiy matematik modellashirish usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Transport sanoati muammolarini ilmiy o'rganish ishlab chiqarish bilan uzviy aloqador bo'lib, iqtisodiyotning hududiy tarkibini takomillashuviga sabab bo'ladi va quyidagi savol va topshiriqlarga javob topishga yordam beradi:

- transportning iqtisodiy rayonlashtirishdagi ahamiyati;
- transport to'ri va transport turlari o'rtasidagi aloqadorlik;
- yuklar va yo'lovchilar oqimi geografiyasi qanday kechadi?
- transportning hududiy mehnat taqsimoti va hududiy ishlab chiqarish majmualarining shakllanishidagi ahamiyati;

- transport to'ri, turi, tizimi, ya'ni uchta "T" o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarning qandayligi.

Ayni vaqtda transport infratuzilmasi hududni mustahkamlaydi va uni harakatga keltiradi, ishlab chiqarishni joylashtirish va rivojlantirishning samaradorligini belgilab beradi.

Bugungi kunga kelib iqtisodiy tadqiqotlarda transportning quyidagi jihatlariga urg'u berish zarur:

- transport to'ri va tizimining geografik muhit bilan aloqadorligi;
- transport turlarining iqtisodiyotning hududiy tarkibi va ixtisoslashuvi, uning "zichligi" bilan bog'liqligi;
- hududiy mehnat taqsimotini amalga oshirishda, yangi yerlarni o'zlashtirishda transport omili;
- iqtisodiy geografik va geosiyosiy o'rinning transport nuqtayi nazardan baholanishi;
- transport va aholi joylashuvi, shaharlar rivojlanishi va aglomeratsiyalar rivojlanishi hamda urbanizatsiya jarayonining transport tizimi bilan aloqasi;

- transport turlarining o'zaro aloqadorligi, transport tugunlarining hududiy tashkil etilishi va rivojlanishi;

• rekreatsiya va turizmni rivojlantirishda transportning ahamiyati: servis geografiyasi va transport, transportning geoeologik jihatlar va h.k.

Yuqoridagi fikrlarga ko'ra, transport-iqtisodiyotga, asosan, ikki nuqtayi nazardan qaraladi: birinchidan, transport ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishga ta'sir etuvchi omil sifatida (aynan shu mazmunda u infratuzilma hisoblanadi) va ikkinchidan, transport makroiqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biridir. [3]

Respublikamizda transport to'ri va tizimlari, ularning hududiy xususiyatlariga bag'ishlangan mukammal, alohida tadqiqot darajasida ilmiy ishlar umuman yo'q. Binobarin, transport tizimini alohida iqtisodiyot tarmog'i va ayni vaqtda ishlab chiqarish kuchlarini hududiy tashkil etishning muhim omili sifatida o'rganish katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Zamonaviy texnik taraqqiyot natijasida transport tizimida quyidagi jarayonlar amalga oshmoqda:

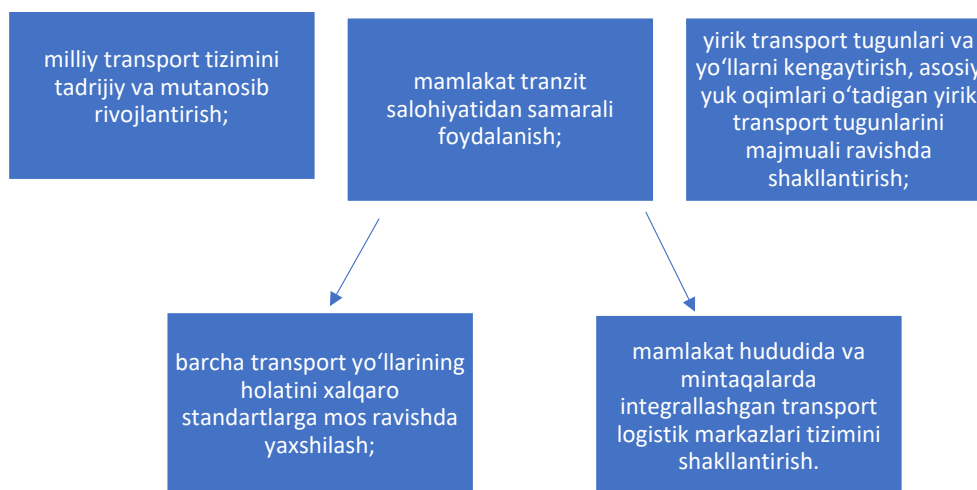
- 1) transport to'ri butun dunyo bo'ylab ekspansiyasi va eng chekka hududlarni ham qamrab olishi;
- 2) yuk va yo'lovchilar transportirovkasida aloqa tezligi va vaqtning qisqarishi, natijada butunjahon iqtisodiy va madaniy makonining zichlashishi;
- 3) transport to'ri texnik taraqqiyotga bog'liq bo'lmagan holda juda notekis taqsimlanishi va joylashishi. [5]

Shu bilan bir qatorda, aloqa yo'llar uzunligini, zichligini belgilash usullari juda murakkab bo'lib va mehnattalab jarayonlardan iborat. Mamlakatimizda bunday tadqiqotlarning deyarli o'tkazilmaganligi esa qo'yilgan vazifalarni bajarishni murakkablashtiradi. Mavjud infratuzilmaning rivojlanish darajasini iqtisodiy jihatdan baholashda esa

obyektiv muammolar mavjud bo'lib, uni baholashda hududlarning transport bilan ta'minlanganligini murakkab transport iqtisodiy balanslarini shakllantirish orqali barcha tarmoqlar va hududlar bilan hamohang rivojlanishini hisobga olgan holda tuzish zarur. Shuning uchun transport infratuzilmasini o'rganishda keng qo'llaniladigan yo'nalishlarni va yondashuvlarni ko'rib chiqish, ularni mamlakatimiz sharoitiga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, turli olimlar transportning funksional vazifasini turlicha talqin qiladilar. Ular qatoriga G.A. Gols tomonidan keltirilgan talqin muhim ahamiyatga ega bo'lib, unga ko'ra "transportning roli aholi va ishlab chiqarishning joylashuvini hududiy jihatdan o'zgartirish emas, balki ularni hududiy jihatdan birlashtirishdan iborat". Shuni alohida qayd etish kerakki, boshqa tarmoqlarga qaraganda transport sohasida hududiy xususiyatlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Eng muhim xususiyatlaridan biri, bu uning obyektlarining makon-to'r tavsifiga egaligi, hudud, ishlab chiqarish va aholi joylashuvi bilan o'zaro bog'liqligidir. To'ring zichligi va transport oqimlarining quvvati muayyan darajada ishlab chiqarish konsentratsiyasi, hududning o'zlashtirilganlik darajasi, uning salohiyati, mintaqaning ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishi darajasini ifodalaydi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib hududiy va boshqa omillarni hisobga olgan holda transport tizimini rivojlantirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: [2]

Transport to'ringning asosiy funksiyalari:

1) xo'jalik va aholi hududiy tizimlari elementlari o'rtasida o'zaro hamkorlikni amalga oshirish (tugunlar, markazlar, zonalar, rayonlar, mintaqalar);

2) hudud va unda yashovchi insonlarga transport xizmati ko'rsatish. Transport to'ringning asosiy geografik tavsiflari: konfiguratsiyasi (xaritada geometrik shakllari), tipologik tarkibi (to'r elementlarining o'zaro joylashuvi), zichligi (hudud bo'yicha zichlik darajasi), uzunligi hamda o'tkazuvchanlik qobiliyati.

Transport yo'llari va transport to'ringning joylashuviga turli omillar ta'sir ko'rsatadi:

- tabiiy sharoit (relyef, iqlim, gidrografik obyektlar, tuproq-grunt qoplami);

- hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi;

- hududda yashovchi va uni o'zlashtirayotgan aholining joylashishi va madaniyati;

- siyosiy-geografik xususiyatlari;

- asosiy transport oqimlari va ularning yo'nalishlari;

- transport turlari tarmog'ining konfiguratsiyasi;

- transport to'ri xizmat ko'rsatayotgan makonning xususiyatlari (anizotropligi va izotropligi, maydonning shakli va hajmi, makon darajasining xilma-xilligi, qo'shnichilik turi).

Transport to'ri va transport munosabatlarini tadqiq etishda bir nechta yondashuvlar mavjud. Ular muayyan bir hududda turli xil transport turlarining o'zaro kooperatsiyasi va transport bilan ta'minlanganlik darajasini o'rganadi:

1) muayyan iqtisodiy-geografik obyektning transport magistrallari va transport tuguniga nisbatan uzoq-yoqinligi;

2) transport to'ri orqali hududning u yoki bu nuqtasiga transport vositalarida yetib borish imkoniyati.

Transportning geografik (holati) joylashuvi uning bir turi hisoblanadi. Hududlarning transport tarmog'i bilan ta'minlanganligini o'rganishda yoki transport sanoatida muhim vazifalarni yechishda bir nechta yo'nalish mavjud. Ular orasida statistik, geometrik, kartografik va matematik modelashtirish yo'nalishlari katta ahamiyat kasb etadi. Tabiiyki, eng samarali va keng qo'llaniladigan yo'nalish (usul) sifatida kartografik usulni ko'rsatish mumkin bo'lsada, keltirilgan barcha yo'nalishlar o'z ahamiyatiga ega va bir-birini to'ldirib boradi.[4]

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, transport infratuzilmasi milliy iqtisodiyotning ajralmas qismidir, chunki uning rivojlanishi yordamida iqtisodiy o'sishga ta'sir qilish mumkin. Shu sababdan hozirgi kunda ushbu sohaga e'tibor katta. Mamlakatimiz Prezidenti tomonidan ko'plab qarorlar imzolanmoqda. Kelgusida ularni amaliyotga joriy qilinishi ko'zda tutilmoqda. Shu asnoda quyidagi takliflarni keltirib o'tish mumkin:

1-taklif. O'zbekiston Markaziy Osiyoning eng qulay joyida joylashgan bo'lib, bu yerda juda ko'plab transport to'ri hamda tugunlarini hosil qilish mumkin. Shu sababli shu yo'nalishga ahamiyatni qaratib, barqaror rivojlantirishga erishish mumkin.

2-taklif. Dengizga chiqishning eng optimal variantini tanlagan holda ushbu masalani amaliyotga imkon qadar tezroq joriy etish zarur deb hisoblaymiz.

3-taklif. Transport infratuzilmasining barcha tarmoqlari ya'ni avto, temiryo'l, quvur, havo hamda yuk tashuvi bo'yicha eng so'nggi texnologiyalarni joriy qilish mamlakat uchun ham, uning aholisi uchun ham qulaylik yaratib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Soliev A. O'zbekiston geografiyasi. Darslik. T.: "Universitet", 2014. - 74-b.
2. Soliyev A.S., Ahmedov E., Maxamadaliyev R.Y. va b. Mintaqaviy iqtisodiyot. O'quv qo'llanma. - T.: Universitet, 2003. 28 b.
3. Soliyev A., Nazarov M., Qurbonov Sh. O'zbekiston hududlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Toshkent. Mumtoz so'z. 2010-y. 196 b.
4. www.ziynet.uz
5. www.wikipedia.com

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

